

MALITE ZEMJI VO MEĐUNARODNITE ODNOSI

Stručni članak

Složenost međunarodnog sistema uvijek otvara prostor malim i srednjim zemljama da zaštite uspjeh jedne države zavisi od konkretnih okolnosti i od umijeća države (organizacija, fokus, povezanost, vanjska podrška i drugo), kao i od mnogih drugih elemenata datog slučaja. Najbolju ilustraciju toga predstavlja Evropska unija. Pod uslovom uspješne interne adaptacije na članstvo u EU, što je aplikacija "acquis communautaire", tj. u još širem smislu, "evropeizacija" na politike EU, a preko nje i na odnose u međunarodnoj zajednici. U novom za Europe, veličina više nije ekvivalentna snazi.

Ključne riječi: međunarodni odnosi, male zemlje, srednje zemlje, moć, pravda.

1. BOBED

Улогата на големите и малите земји во меѓународните односи се менува низ годините, од целосна потчинетост на помналите до нивна видна улога во односите. Големината и потенцијалот на земјите не секогаш значај дека истите ќе имаат и големо и водечк меѓународно влијание, затоа што во меѓународниот свет војната и економската моќ остануваат основни критериуми. Историски гледано позицијата на помалите земји секогаш била и е подобра кога тие се дел од она што е дефинирано со цврсти правила сојуз, кој им обезбедува можност за користење дополнителни инструменти на

“EUROPE’S ENERGY TRANSITION AND SUSTAINABLE MOBILITY WITH CHALLENGES TO THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA”
меѓународно влијание. Европската унија на тој начин даде можност за поизразена улога на помалите земји

Позната е изјава на атинските претставници упатена до граѓаните на гратчето Мелиа спомнат од Тукидид во неговата Пелопонеска војна (431 п.н.е.).Кога побараа Мелија да се приклучи на Атина, односно практично да се предаде или ќе бидат уништени, изјавиле Атињаните: „Правдата (т.е. меѓународното право) во ова светот важи само за оние кои се меѓусебно еднакви по сила. Затоа што моќните секогаш прават што можат, а слабите поднесуваат и трпат колку што треба.“¹¹⁷

Меѓународниот систем постојано се менува до одреден степен, а исто така и релативниот улогата на помалите земји. Идејата за еднаквост на сите држави безразлика дали се мали или големи во меѓународниот простор е релативно нов концепт кој не е постар од еден век. Во овој текст ќе го разгледаме прашањето за еволуцијата на положбата на средните и помалите земји во меѓународните односи денес, особено со оглед на појавата Европската унија и развојот на „Заедничката надворешна и безбедносна политика“ (ЗНБП).

2. МАЛИ И СРЕДНИ ЗЕМЈИ И МЕЃУНАРОДНИОТ СИСТЕМ

„Во државните работи, тој што има моќ се подразбира дека е во право, додека слабиот тешко може да избегне мнозинството од светот да не му припишува грешки“. (Кардинал Ришелје)

Поделба на земјите според нивната сила произлегува од дефинирањето на она што всушност значи снага или моќ според нивната Поделбата на земјите според нивната сила произлегува од дефинирањето на она што е можно да значи снага или моќ на една држава. Ова повторно произлегува од разбирањето на суштината на меѓународниот поредок, односно на крајот во однос на начинот на кој се воспоставуваат и функционираат односите меѓу државите. Моро-Дефарж истакнува, следејќи ги реалистичките теории на Клаузевиц и Рејмонд Арон, дека е „од почетокот на историјата, крајниот тест на (државната) сила (моќ) се изразува преку војување“ и дека „победниците го регулираат меѓународниот поредок“.¹¹⁸ Војната отсекогаш била и е инструмент што го одредувал рангот на една земја во меѓународната заедница. Ова е прилично цинично (или реално) објаснување за суштината на односите меѓу државите, сепак не е единствениот начин на рангирање.

Државите во принцип не влегуваат во војна само да ја изразат својата моќ, туку кога таквата одлука има позадина за тоа, како што е ситуација на брање витален интерес, државен ресурс или општи вредности како независност и слобода.

Во меѓудржавен поредок во кој преовладуваат конфликтните односи, воените и економската сила ќе биде главен критериум на моќта, а со тоа и класификација, т.е. хиерархии на земји¹¹⁹

¹¹⁷ Тукидид, Пелопонески војни, книга 5, страна 17

¹¹⁸ Ph. Moreau Defarges, *Relations internationales, 2. Questions mondiales*, 7e ed., Seil, Paris, 2007, pp. 58,85.

¹¹⁹ (Chris Patten: *What next? Surviving the 21st Century*, Pinguin Books, London,

Разликата на државите според нивните капацитети и сила често подразбира подетална структурна анализа, која би опфатила повеќе елементи, како што се територија, население, економски потенцијал, геополитичката положба и секако воениот потенцијал на земјата. Во последно време разликата помеѓу „тврда моќ“ (воена моќ) и „мека моќ“ на една земја (општо влијание кое една земја може да го создаде преку соработка со на други, преку политика, култура, недржавни врски итн.).

Карлос Гашпар укажува на општиот тренд на промени во меѓународниот поредок во последните сто години што се одразува со (1) намалување на вкупниот број водечки, односно најмоќните сили, (2) зголемување на бројот на средни и мали држави и (3) продлабочување на разликите во потенцијалите (воени, економски и други) меѓу првата и втората група, односно меѓу најмоќните сили и другите¹²⁰. Кругот на големите сили се менуваше низ историјата. Во времето на Виенскиот конгрес (1815), беа признати пет големи сили (оние кои ги донесоа сите клучни одлуки): Велика Британија, Русија, Австрија, Прусија и Франција.

На мировната конференција во Париз (1919) само три големи сили донесоа сè крупни одлуки (САД, Велика Британија и Франција), иако се во извршната власт до комитетот на Друштвото на народите, заедно со нив, како постојани членови, Јапонија и Италија. По 1945 година останале две велесили (САД и СССР), додека бројот на постојани членки на Советот за безбедност остана на пет.

Не постои општо прифатена и задоволителна дефиниција за тоа што значат мали земји во меѓународниот поредок. Важи примената на поимот мал или среден за некои земји имплицитно подразбира хиерархија на држави, што одговара на реалноста која се изучува во рамките на политичките и дипломатските односи, но на одреден начин смислата отстапува од фикцијата за правна еднаквост и еднаквост на сите суверени субјекти во меѓународното право кое било прифатено во текот на 20 век¹²¹.

Со глобализацијата, т.е. постепена промена на меѓународната систем, односно со зголемената улога на „меката моќ“ се поставува прашањето колку е разликата меѓу „помалите“, „средните“ и „поголемите“ земји воопшто релевантни.

Историјата веќе не учи дека големината на државата и нејзината моќ не мора да биде еквивалентно, односно дека малата големина на земјата не мора да значи автоматски и „немоќ“ во конкретна ситуација и контекст и обратно.¹²² Дури и малите земји денес често имаат инструменти на располагање (на пр. тие се членови на воени или економски сојуз) со користење на кои можат да надминат некои поголеми земји во однос на влијанието, односно да ги наметнат своите интереси¹²³. Хендл ги дели земјите на: мини држави,

2008,p.19.

¹²⁰ Carlos Gaspar, "Portugal, os Pequenos Estados e a Uniao Europea", *Nacao e Defesa*, No. 118, Outono/Inverno 2007, p. 113.

¹²¹ (Michel Handel, *Weak*

States in International System, 2d. ed, Taylor and Francis, 1990, p. 318).

¹²² Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave MacMillan, New York, 2003, p. 169.

¹²³ Michel Corgan, *Small State Diplomacy*, Avgust 12, 2008, <http://www.e-ir.info/?p=549>

“EUROPE’S ENERGY TRANSITION AND SUSTAINABLE MOBILITY WITH CHALLENGES TO THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA”
слаби земји, средни сили, големи сили и супер сили.¹²⁴ Еволуција на позицијата на малите и средните земји во меѓународниот поредок: помеѓу силата и правото. Во последните два века, главниот напор и интерес на помалите и средните земји беше насочена кон создавање на „најуреден“ меѓународен систем, кој би бил врз основа на јасни правила, односно на почитување на меѓународното право. К.Гашпар посочува дека секогаш во интерес на помлаите земји е да бидат дел од стабилен институционален поредок.

Обично се укажува дека државата има две цели во меѓународната комуникација: да го наметне својот интерес (да врши влијание) и да се брани од туѓо влијание (независност, автономија).

Позицијата на помалите и средните земји особено се промени со создавањето на „Друштвото на народите“ (во 1919 г.)¹²⁵, односно со големото ехо што се „Четиринаесет точки“ на тогашниот американски претседател Вудро Вилсон имаше понатамошен развој меѓународните односи (а особено на принципот на еднаквост на сите држави и самоопределување на народите). Според Вилсон, како и конвенцијата на Лигата на нациите, меѓународниот поредок треба да се заснова на забрана на војна, правда, почитување меѓународни обврски, строго почитување на договорите, како и почитување на правата на етичките и верските малцинства, односно на етичките принципи и правото.

Идеи за демократија, самоопределување и еднаквост на народите и државите, кои беа пропагирани од „новите“ големи сили - и САД и на свој начин СССР, а подоцна и движењата на малите земји (како неврзаните) станаа доминантна по Втората светска војна, односно по падот на фашистичката и нацистичка идеологија. Повелбата на ОН дополнително ја гарантира еднаквоста на сите држава - членка на меѓународната заедница, како и правото на самоопределување луѓе во колониите, што требаше да биде овозможено со Повелбата на ОН и Советот безбедноста, како и целиот механизам на ОН. Во целиот тој период Војната беше прогласена за нелегално средство, освен во случаи на колективна или индивидуална одбрана. Ефикасноста на ОН во голема мера беше ограничена од студената војна и конкуренцијата меѓу двата идеолошки спротивставени блока. Принципот на принципелна еднаквост на сите земји-членки имплементиран (барем формално) во блок организации како НАТО.¹²⁶

Од друга страна, процесот на деколонизација и појавата на нова организација на држави во шеесетите години на XX век и подоцна (како неврзаното движење) дадоа дополнителни можности за помалите и средните земји да - групирани - до одреден степен поефикасно да ги реализираат сопствените интереси, без автоматски да влегуваат во сојуз со една од големите сили. Тоа е релативно мала земја, како што беше СФР Југославија би можела да води еден вид светска дипломатија во движењето на неврзаните, што значително го зајакна неговиот меѓународен углед и позиција во однос на големите силите. Со крајот на Студената војна, многу мали земји во Третиот свет „престанаа да играат улога на пиони во глобалната трка за светска надмоќ“.¹²⁷

¹²⁴ Michel Handel, *Weak States in International System*, op. cit., p. 11

¹²⁵ *Les Artisan de la Paix*, Le livre

de Poche, Paris, 2008, p. 828.

¹²⁶ Henri Kisindžer, *Diplomacy*, op. cit., p. 48.

¹²⁷ Jeanne A. Hey, *Small States in World Politics – Explaining Foreign Policy Behaviour*, op.

Комплексноста на денешниот меѓународен систем, кој заедно со суверените држави вклучува нови учесници, како што се регионални организации и недржавни актери, комплексноста на областите и темите со кои се занимаваат државите (од климата до изворите на енергија и др.) им даваат на помалите и средните земји повеќе простор за маневрирање да градат мрежа на врски и сојузи, како и сопствена ниша на активност, која им обезбедува основа да се позиционираат на поефикасен начин во однос на поголемите земји или големите сили.¹²⁸

Релативно мирен поредок, моќта и влијанието на една земја нема да се појават сами од неговата чиста сила, односно големината, туку и од другите елементи што државата може да овозможи за да го реализира својот интерес и влијание надвор од сопствените граници, како на сојузничките и партнерските земји, како и пошироко. Подобрување на позицијата, т.е. различниот третман на помалите земји во меѓународниот систем се илустрира и со тоа што се и т.н. микродржави во последните години прифатени како членки на ООН со истото права и основната претпоставка за суверена еднаквост, како и сите други земји.¹²⁹ Економска велесила како што е Европската унија склучува договори за пристапување или царинска унија со многу мали земји (микродржави), како Андора, Сан Марино или Пацифичките Острови.¹³⁰ Од друга страна, некои понови концепти кои се развиени во САД и другите западни земји, како на пр. можности за „превентивен напад“, „хуманитарна интервенција“, како и релативизирањето на усогласеноста со правилата на ОН укажува на сè уште чувствителна и изложена позиција помалите и средните земји, особено оние кои немаат заштита од поголемите сили или регионални воени сојузи.

Кога се анализира позицијата на помалите и средните земји, треба да се има и види посебноста на ситуациите во одредени светски региони (континенти), кои може да се гледаат и како специфични меѓународни потсистеми. Така односите во Во Азија и Блискиот Исток најмногу потсетуваат на класичната политика на „врска“. моќ“ од Европа од 19 век,¹³¹ Јужна Америка традиционално немала многу меѓудржавни конфликти - класични војни, наспроти честите внатрешни социјални конфликти и герилски војни; Африка е повеќе од континент оптоварени со внатрешни воени конфликти и феноменот на слаби и пропаднати држави;

3. МАЛИ И СРЕДНИ ЗЕМЈИ ВО СИСТЕМОТ НА ЕУ

cit., p. 1.

¹²⁸ *Financial Times*, 11. 02. 2002). Os Países Pequenos na União

Europea, Universidade de Coimbra, www.ieei.pt/paises_pequenos_UE_Manel_Porto.pdf

¹²⁹ Neumann, S. Gstohl,

Lilliputians in Gulliver's World, Small States in International Relations, Working Paper 1-2004, Center for Small States Studies, University of Island.

¹³⁰ Christopher Hill, *The changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, p. 182.

¹³¹ Therese Delpech, *L'Ensaucagement: Le retour de la barbarie au XXIe siècle*, Grasset, Paris, 2005, p. 366.

„Историското и политичкото значење на Европа не е да се надмине нацијата, туку во надминување на меѓународниот кој од поредок го имаше само тој збор.“ (Пол Магнет)

На тоа се заснова основната предност што ја имаат малите и средните сили во рамките на ЕУ на фактот дека ЕУ е транспарентен политички и правен систем, кој функционира врз основа на јасно утврдени правила (а не ад хок привремено воспоставен однос моќ) и врз принципите на компромисни договори и координација на сечии интереси на нејзините членки, без оглед на разликите во големината меѓу земјите. „Спречено да премногу брутално се натпреваруваат едни со други, охрабрани да решаваат конфликт на интереси преку преговори или преку судови, државите (членки на ЕУ) имаат тенденција да се намалува агресивноста.“¹³²

Европската унија се засноваше на основањето на првата Европска заедница на рамнотежата помеѓу принципот на еднаквост на сите земји-членки, од една страна партиите (во суштинските прашања) и принципите на демократијата и реализмот во процесот на одлучување во актуелните прашања.

Земјите членки на Унијата во принцип се такви еднакви кога станува збор за носење на сите клучни одлуки, како што се реформите или проширување на Унијата, формулирање на основните принципи на одредени внатрешни политики, формулација на ZSBP или ЈНА¹³³ и други. Кога станува збор за имплементација на горенаведеното политиката, во процесот на одлучување се води сметка до одреден степен на разлики, што подразбира и земање предвид (до одреден степен) физичките разлики во големината (економска, демографска) на поголемите и помалите земји во ЕУ, кога се работи за гласање (во Советот на ЕУ или во Европскиот парламент). Сепак, не се ретки оценките дека правниот поредок на ЕУ во целина е „поповолен“ за помалите земји (кои по неколку бранови на експанзија станаа многу побројни членки на Унијата) бидејќи им овозможува релативно поголемо влијание внатре системи, во однос на нивната големина.¹³⁴ Системот на Унијата така во голема мера до сега се засноваше на позитивна дискриминација на помалите земји. Згора на тоа, малите и средните земји честопати се подобро насочени („фокусирани“). Промовирање на ограничен број нејзини цели во политиките на ЕУ, што им овозможува подобра маневарска и преговарачка позиција во споредба со поголемите земји, чии активности и цели честопати се пошироки, побројни и често поради тоа понејасни.¹³⁵ Проширувањата на Европската унија во континуитет доведе до промени во нејзината архитектура кога станува збор за односот меѓу поголемите и помалите земји. За време на на ЕЕЗ, тој сооднос беше половина/половина (три поголеми до три помали земји), денес има многу повеќе мали и средни земји-членки на ЕУ (21) во во

¹³² Pierre Magnette, *Le regime politique de l'Union europeenne*, Science Po, Paris, 2006, p. 292.

¹³³ Laurent Goetschel (ed), *Small States inside and outside the EU, Interests and Politics*, Suisse Peace Foundation, 1998, p. 295.

¹³⁴ Laurent Goetschel (ed), *Small States inside and outside the EU, Interests and Politics*, Suisse Peace Foundation, 1998, p. 295.

¹³⁵ Silvy von Steinsdorf: "The Small EU Member States: Engines of Integration?", *Eurtopics Magazine*, 8/3/2007.

“EUROPE’S ENERGY TRANSITION AND SUSTAINABLE MOBILITY WITH CHALLENGES TO THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA” споредба со поголемите (шест).¹³⁶ Растот на бројот на помалите земји во споредба со Советот, исто така, доведе до одредени тензии во однос на прашањата за реструктуирање на внатрешните односи во ЕУ, односно по повод преговори за натамошни реформи на Унијата (во рамките на Европската конвенција за Уставот на Европа во 2003 година и подоцна).¹³⁷ Да ја забележиме, позитивната дискриминација на малите земји имаа и други меѓународни последици, како што се стимулации центрифугални сили во сојузните држави.¹³⁸

Л. Клареваша коментирајќи ја надворешната политика на Грција за време на европското претседателство синдикатот, посочува дека „државите кои играат важна улога денес не мора да бидат големи земји, ниту пак мора да имаат огромни ресурси или исклучителни воени капацитети. За таков ефект Доволно е да пружат соодветни услуги (во меѓународната заедница) со интегритет, легитимност и сигурност. Постапувајќи на овој начин, тие добиваат посебен идентитет (ниша-идентитет) - идентитет кој сам по себе станува извор на мека моќ.“¹³⁹ Во меѓународната контекст, Европската унија се јавува како специфичен инструмент преку која се манифестира со „меката моќ“ на нејзините членки и која може да ги користи и малите и средни држави во остварувањето на нивните надворешнополитички цели, но координирани на поширок начин контекстот на она што се нарекува „европеизација“ на надворешната политика.

3.1 Националните држави и поредокот на Европската Унија - право наместо сила

Членство во ЕУ „радикално ги модифицира на земјите од ЕУ условите под кои се реализира суверенитет (концептот на заеднички/заеднички суверенитет).¹⁴⁰ Од наша гледна точка, важно е да се констатира дека војната, како класичен начин на регулирање на меѓудржавните односи, односно насилството во поширокиот свет значењето и примената на силата стануваат речиси незамисливи во односите меѓу членовите ЕУ. Како што илустративно вели Р. Magnette: „Европската градба е цивилизирачка“. односите меѓу народите и ги припитомува државите.“¹⁴¹

Во исто време, целата конструкција на Унијата сè уште почива на класичното меѓународните договори, а не уставот. Земјите-членки се основни елементи во

¹³⁷ Paul Magnette, Kalypso Nicolaidis, “Coping with the Lilliput Syndrome: Large vs. Small Member States in the European Convention”, *European Public Law*, Vol. 11, Issue 1, 2005, pp. 83-103.

¹³⁸ Thierry de Montbrial, “Perspectives”, *RAMSES*, IFRI, Paris, 2007, p. 25.

¹³⁹ Louis Klarevas, *Greek Bearing Consensus, An Outline for Increasing Greece’s soft power in the West*, september 2004, The Hellenik Observatory, The European Institute, London School of Economics and Political Science, London

¹⁴⁰ Ph. Moreau- Defarge, *Relations internationales, 2. Questions mondiales*, op. cit., p. 77.

¹⁴¹ Paul Magnette, *Le regime politique de l’Union europeenne*, op. cit., p. 292.

изградбата на Унијата, т.е сè уште се клучни учесници во правен и политички систем на ЕУ¹⁴². Тоа важи и за позицијата на помали земји, кои, од една страна, мора да се прилагодат на системот што го предвидува заедничко остварување на некои суверени права. Треба да се додаде и дека системот ЕУ е „комплексна, динамична и променлива“, односно е во речиси постојана еволуција. Компромисот останува основен начин на решавање проблеми.¹⁴³

Веднаш треба да се нагласи дека влијанието на помалите и средните земји во рамките на ЕУ не се заснова толку многу на нивното гласање потенцијал, колку и на фактот дека, како што наведува С. Хикс, „во рамките на Советот на ЕУ постои јасно изразена култура на консензус што му дозволува ретко донесува одлуки со квалификувано мнозинство, дури и кога е овластен за тоа.“

Додека на пример при создавањето на НАТО сојуз („врсниците“ на Европската заедница за јаглен и челик) фикција за правни „еднаквост“ на сите членови изразена преку фактот на едногласно усвојување на сите одлуки (без прегласување - иако во пракса постои премолчено признавање хегемонијата на водечката сила на сојузот, т.е. САД70) со создавањето на Европската заедница за јаглен и челик (1951), а потоа ЕЕЗ (1957) и, конечно, ЕУ (1992), прифатен е принципот на своєвидно рангирање на државите членки, што првенствено се одразува во разликата во бројот на гласови во рамките на Советот на министри на ЕУ. Ова се прави како компромис помеѓу идеите за меѓувладина соработка, од една страна, како и идејата на федерализмот, од друга страна. Гласовите во Советот на ЕУ се (до усогласување на најновото – Лисабон договори) распределени така што поголемите земји имаат ист или приближно ист број на гласови, како и дека постои одредена рамнотежа во односот на силите (односно бројот гласови) на помали и поголеми земји, со основна идеја дека е за квалификувани најмногу требаше коалиција од поголеми и помали земји (со други зборови, коалиција само големите или само малите земји не се доволни за да се донесе одлука). Прво рангирањето е направено за време на создавањето на Европската заедница за јаглен и челик, како и Европската економска заедница (1957): Франција, Италија и Германија добија по четири гласа, Холандија и Белгија по два и, конечно, Луксембург, еден глас.

Во подоцнежните периоди, бројот на гласови се менуваше, но пропорциите беа измеѓу поголеми и помали останаа слични. Тоа е веднаш по првото проширување (до Велика Британија, Ирска и Данска), бројот на гласови на поголемите земји се зголеми на десет, и повеќето од средните земји до пет (односот затоа остана еден спрема два). Во подоцнежните фази на проширувањето на ЕУ, бројот на гласовите на земјите-членки дополнително се промени.¹⁴⁴

Можеме да заклучиме дека, без оглед на сите наведени промени на бројот на пондерирани гласови меѓу земјите-членки, од првата фаза на институционалната развој на ЕЕЗ/ЕУ, така што слични принципи важат до денес:

¹⁴² The Member States under the Constitution”, in: J. de Zwaan (ed), *The EU – an ongoing process of Integration, Liber Amicorum Alfred Kellermann*, Asser Institute, 2004, p. 87.)

¹⁴³ Videti: P. Magnette, *Le regime politique de l’Union europeenne*, op. cit., p. 302.

¹⁴⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union

- од една страна беше воспоставена одредена хиерархија меѓу државите кога се донесуваат одлуки со гласање (т.е. не сите земји имаат исто гласачко ливче моќ, освен кога се предвидува едногласност во одлучувањето),

- од друга страна, „нееднаквоста“ во гласањето се компензира со фактот дека малите земји обезбедиле релативно поголемо учество во гласањето, т.е. поголемо влијание во однос на нивната вистинска големина, во споредба со поголемите земји („позитивна дискриминација“).¹⁴⁵

- одлуката, која генерално се носи со квалификувано мнозинство, се донесува на ниво (грубо кажано) кое е секогаш помеѓу две третини и три четвртини од вкупниот број гласови (меѓу 66% и 75%, т.е. најмногу во опсегот 71%-73%). Се ова е доволно што големите земји заедно не можеа надгласување на малите земји (и обратно). Ова го поттикнува создавањето на тактички коалиција на земји во рамките на процесот на одлучување во ЕУ, каде што се води ги зема предвид интересите и на помалите и на поголемите земји,

- во процесот на одлучување е можно да се обезбеди и „блокирачко малцинство“ што е доволно за да се спречи донесување на одлука со гласање. Ова е тоа се зголеми и релативното влијание на малите и средните земји. На пример, во според сегашниот систем, одлуката не може да се изрече против мислењето на четворица големи земји, или против три големи и една средна земја или против шест до седум средни или помали земји.¹⁴⁶

3.2 Европската дипломатија и „европеизацијата“ во областа на надворешната политика на државите членка на ЕУ

За да може една земја да биде поефикасна и попродуктивна во системот на ЕУ, таа пред се треба прво да ја европеизира својата политика и цели, односно да ги формулира националните интереси како дел од пошироките интереси и цели на ЕУ во целина. „Европизација“ е широк поим што треба да го изрази „трансформативното влијание на ЕУ“ и целосниот процес на прилагодување на внатрешниот систем на земја-членка и нејзините политики (надворешни и внатрешни) политики, регулативи и цели Европската унија.¹⁴⁷ На пример, за време на преговорите за проширување на Унијата на некои нов член, од неа се бара да прифати т.н. целото *acquis communautaire*, т.е. правното законодавство и политичките цели на Унијата (законодавство, регулативи, политики, цели итн.). Процесот на европеизација имаше една од своите последици зајакнување на националната држава, односно нејзините административни структури, без разлика дали тоа се случило спонтано или свесно поттикнути, како што е адаптацијата на земјите од Централна и Источна Европа кон пристапување во ЕУ (градење на капацитети, градење институции итн.). Кога ќе се заврши за заедничка надворешна и безбедносна политика, во ст. 2 од член 11 од Договорот за ЕУ посочува дека „земјите-членки активно и

¹⁴⁵ https://european-union.europa.eu/index_en

¹⁴⁶ Paul Magnette, *Le regime politique de l'Union europeenne*,

¹⁴⁷ Jose Magnone, “The Europeanisation of Portugal, 1986-2006, A critical view”,
Nacao e Defesa,

“EUROPE’S ENERGY TRANSITION AND SUSTAINABLE MOBILITY WITH CHALLENGES TO THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA”
безрезервно ги поддржуваат надворешните и безбедносната политика на Унијата, во духот на искреноста и меѓусебната солидарност.”¹⁴⁸

4. ЗАКЛУЧОК

Каква е улогата на помалите и средните земји во тој процес?

Можеби крајниот критериумот за моќ и влијание на една држава (и големите сили и другите) останува свој воен и економски потенцијал со кои во последна инстанца се регулираат односите меѓу состојби, гледано во подолга историска перспектива (XIX-XXI век) релативна позицијата на помалите и средните земји во меѓународниот систем сепак се менуваше во попозитивна смисла.

Ова се случи, како поради физичкото зголемување на бројот на помалите и средните земји - активни учесници во меѓународните односи - и поради поголем акцент што го има во структурата на сè покомплексниот меѓународен поредок „мека моќ“, т.е. поради ограничениот опсег на брутална сила што не е доволно за да ги реши сложените општествени проблеми сами по себе.

Светот е во добар дел врз основа на меѓусебната соработка на државите, а не исклучиво на сурово наметнување влијание. Ако се потсетиме на класичната дефиниција дадена од Моргантау дека „голема сила е онаа држава која својата волја може да ја наметне на помала земја, а таа пак (малата земја) не е во состојба својата волја да и ја наметне на големата сила“¹⁴⁹ сè уште можеме да кажеме дека постојат бројни исклучоци од ова правило, односно дека сложеноста на меѓународниот систем отвора простор за малите и средни земјите да ги заштитат своите во одреден контекст и во одредени прашања автономија или да наметнат свој интерес - дури и против интересите на поголемите сили. Степенот до кој една земја ќе биде успешна во ова зависи од специфичните околности и од умешноста на државата (организација, фокус, врски, надворешна поддршка и други), како и од многу други елементи на дадениот случај. Судбината на помалите и средните земји сè уште останува обележана со две крајностите на меѓународниот поредок: од една страна, анархичната природа меѓународен систем во кој најголемите сили обично го имаат последниот збор и од друга страна напори за создавање поорганизирана меѓународна заедница, заснована на ред и закон. Најдобра е позицијата на помалите земји во ситуација кога тие се дел од една поширока алијанса дефинирана со цврсти правила, што им дава можност на користење дополнителни инструменти на меѓународно дејствување и влијание. Најдобар илустрација за ова е претставена од Европската Унија (конкретна меѓународна потсистем). Под услов успешно внатрешно прилагодување кон членството во ЕУ (апликација „acquis communautaire“, т.е. во уште поширока смисла „европеизација“ на националните поредоци) малите и средните земји се способни ефективно и на различни начини да влијаат кон политиките на ЕУ, а преку неа и до

¹⁴⁸ Fraser Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy*, Routledge, London,

¹⁴⁹ Hans Morgentau, *Politics among Nations*, New York, 1948.

"EUROPE'S ENERGY TRANSITION AND SUSTAINABLE MOBILITY WITH CHALLENGES TO THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA"
односите во меѓународната заедница. „Во новиот За Европа, големината повеќе не е еквивалентна на моќта.“¹⁵⁰

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Тукидид, Пелопонески војни, книга 5, страна 17

Ph. Moreau Defarges, *Relations internationales, 2. Questions mondiales*, 7e ed., Seil, Paris, 2007, pp. 58,85.

(Chris Patten: *What next? Surviving the 21th Century*, Pinguin Books, London, 2008, p. 19.

Carlos Gaspar, "Portugal, os Pequenos Estados e a Uniao Europea", *Nacao e Defesa*, No. 118, Outono/Inverno 2007, p. 113.

(Michel Handel, *Weak*

States in International System, 2d. ed, Taylor and Francis, 1990, p. 318).

Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave MacMillan, New York, 2003, p. 169.

Michel Corgan, *Small State Diplomacy*, Avgust 12, 2008, <http://www.e-ir.info/?p=549>

Michel Handel, *Weak States in International System*, op. cit., p. 11

Les Artisan de la Paix, Le livre de Poche, Paris, 2008, p. 828.

Henri Kisindžer, *Diplomacy*, op. cit., p. 48.

Jeanne A. Hey, *Small States in World Politics – Explaining Foreign Policy Behaviour*, op. cit., p. 1.

Financial Times, 11. 02. 2002). Os Paises Pequenos na Uniao Europea, Universidade de Coimbra, www.ieei.pt/paises_pequenos_UE_Manel_Porto.pdf

Neumann, S. Gstohl, *Lilliputians in Gulliver's World, Small States in International Relations*, Working Paper 1-2004, Center for Small States Studies, University of Island.

Christopher Hill, *The changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, p. 182.

Therese Delpech, *L'Ensaevagement: Le retour de la barbarie au XXIe siecle*, Grasset, Paris, 2005, p. 366.

Pierre Magnette, *Le regime politique de l'Union europeenne*, Science Po, Paris, 2006, p. 292.

Laurent Goetschel (ed), *Small States inside and outside the EU, Interests and Politics*, Suisse Peace Foundation, 1998, p. 295.

Laurent Goetschel (ed), *Small States inside and outside the EU, Interests and Politics*, Suisse Peace Foundation, 1998, p. 295.

Silvya von Steinsdorf: "The Small EU Member States: Engines of Integration?", *Eurtopics Magazine*, 8/3/2007.

¹⁵⁰ Paul Magnette, Kalypso Nicolaidis, "Coping with the Lilliput Syndrome: Large vs. Small States in the European Convention